

Ключевые слова: учитель украинского языка и литературы, литературоведческая компетентность, структура литературоведческой компетентности, филологическая культура, профессиональные функции учителя.

L. Bazył

THE STRUCTURE OF THE LITERARY COMPETENCE OF INTENDING TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

In the article the alternative vision of the structure of literary competence as personal and professional phenomenon is presented. Based on the theoretical analysis of psychological and pedagogical studies the feasibility and the conceptual logic of the author position is explained regarding the structure of literary competence of intending teachers of Ukrainian language and literature.

Key words: teacher of Ukrainian language and literature, literary competence, literary competence structure, philological culture, professional features of a teacher.

УДК 378.147

Н. В. Кадикова

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті зроблено спробу систематизувати основні положення з питання формування культурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у контексті сучасних досліджень. Розкрито принципи, засоби та прийоми формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: культурологічна компетентність, принцип, культурологічний підхід, діалог культур, вчитель іноземної мови.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти наголошено, що багатий спадок різних мов і культур Європи є цінним спільним джерелом для взаємного розвитку [1]. Тому змінюються вимоги до вчителя іноземної мови і процесу його підготовки. Це передбачає перегляд традиційних уявлень про розвиток особистості педагога. У процесі підготовки педагога передбачено вивчення національної природи, особливостей національного характеру, духовної культури, мови і стереотипів світогляду народу, мова якого вивчається як іноземна.

Визначальна роль у реалізації культурно-ціннісної парадигми професійної підготовки майбутніх фахівців належить культурологічному підходу. Ураховуючи техногенну спрямованість сучасного суспільства, його потребу в постановці в центр системи освіти пріоритетів людської особистості, застосування культурологічного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя є методологічно необхідним. Педагог є носієм і оберегом національної культури, духовних цінностей. Отже, культурологізація освіти справедливо вважається однією із актуальних проблем сучасної педагогічної науки. Вагомою перешкодою на шляху її вирішення є недостатній рівень теоретичної і практичної підготовки педагогічних кадрів до культуротворчої діяльності. Гарантом успішного подолання цієї суттєвої прогалини може стати вироблення єдиного підходу до створення моделі формування культурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що культурологічна компетентність майбутніх фахівців-філологів – особливо важливий аспект у підготовці педагогічних кадрів, вивченню якого приділено значну увагу вітчизняних науковців. Так, обґрунтування засад культурологічного підходу в освіті загалом подано у працях В. Андреева, Г. Ващенко, В. Гриньова, Н. Крилової. Зміст соціокультурної компетентності розглянуто в роботах О. Коломінової, Л. Голованчук. Соціокультурний компонент у змісті навчання іноземних мов виділяють Н. Сасенко і Н. Грицик. Питання культурологічного підходу до навчання досліджуються С. Гончаренком, С. Денисенко, Л. Пухковською

та ін. Науково-теоретичне обґрунтування та практичні рекомендації стосовно вирішення проблеми іншомовної соціокультурної компетентності пропонує Р. Гришкова.

Метою статті є систематизація основних принципів, засобів та прийомів формування культурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під терміном "компетентність" найчастіше розуміють "сукупність знань, навичок та вмінь, що формуються в процесі вивчення іноземної мови" [2, с. 28]. Поняття "культурологічна компетентність" виникає у зв'язку із реформами в освітньому просторі й використовується на позначення рівня знайомства з культурою тієї країни, мова якої вивчається. Н. Сасенко стверджує, що культурологічна компетентність – це здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтуються на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь і навичок з іноземної мови, знання сучасної соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливали на її становлення; країнознавчі знання і вміння здійснювати зіставний аналіз рідної та іншомовної культур [3].

Культурологічну компетентність вважають складовою категорії "професійна компетентність". Нинішня актуалізація уваги до педагогічних аспектів цього поняття зумовлена важливістю оволодіння культурою в процесі виховання і навчання. З позицій культурологічного підходу процес навчання іноземної мови має будуватися адекватно автентичним ситуаціям міжкультурного спілкування. Культурологічний підхід передбачає органічне поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів у процесі навчання іноземної мови. Цінність цього підходу також убачається в тому, що знайомство з культурою мови, яка вивчається, здійснюється шляхом порівняння і постійного оцінювання знань і тих понять, які були набуті раніше, з новими, зі знаннями і поняттями про свою країну.

Під час підготовки майбутніх учителів іноземної мови варто приділяти особливу увагу заповненню прогалів у культурологічній обізнаності студентів, тим самим формувати їхній внутрішній світ, залучати до сприйняття кращих витворів світового мистецтва. Для подальшої професійної діяльності це має створити потужну інтелектуальну базу. Культурологічна компетентність формується за рахунок проведення соціокультурних паралелей, розширення культурної пам'яті, позбавлення негативних стереотипів у сприйнятті інших культур.

Культурологічний підхід до вивчення іноземних мов здійснюється на основі сформованих мовленнєвих навичок. Навчальні матеріали, розмовні теми повинні розкривати культуру як глобальне явище, інтегрувати різні галузі наукового пізнання й таким чином розвивати когнітивні якості особистості, гуманістичне мислення, підвищувати естетичну культуру та сприяти духовному вдосконаленню особистості. Сформована комунікативно-культурологічна компетенція постає необхідною умовою для соціальної адаптації особистості в полікультурній спільноті.

Культурологічний підхід у навчанні є невичерпним джерелом отримання студентами знань про культуру країни, мова якої вивчається, у всіх її проявах; дає змогу порівнювати її з рідною культурою, виконуючи тим самим інформаційно-пізнавальну функцію.

У межах регулятивної функції культурологічний підхід регулює взаємодію і взаєморозуміння між суб'єктами, норми поведінки в процесі міжкультурного спілкування, навчає студентів поводити себе відповідно до вимог етикету в ситуаціях спілкування з представниками інших культур.

Виконуючи мобілізаційну функцію, культурологічний підхід забезпечує інтегративне (міжпредметне) застосування засвоєних знань через розкриття суттєвих зв'язків соціокультурних явищ і процесів, уможливує використання культурологічних знань у різноманітних практичних ситуаціях [4].

Культурологічний підхід у межах комунікативної функції сприяє міжкультурному спілкуванню, яке поряд із знаннями мови іншого народу потребує знання іншомовної культури, володіння вмінням порівнювати та співвідносити знання культури інших народів з національними культурними здобутками, обирати адекватні способи вирішення комунікативних завдань та подолання комунікативних перешкод.

Виховна функція передбачає формування у студентів культурної свідомості, виховання толерантного ставлення до представників інших культурних спільнот, поваги до рідної та іншомовної культур тощо, що складає основу для залучення студентів до глобальних цінностей.

Н. Грицик визначає ряд принципів, якими необхідно керуватися в процесі формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: принцип культуровідповідності, принцип діалогу культур, принцип єдності національного та загальнолюдського, принцип полікультурності й полікультурної толерантності, принцип домінування проблемних культурознавчих

завдань, принцип професійної спрямованості, принцип новизни, принцип автентичності [5].

Принцип культуровідповідності у процесі формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови полягає в доцільності відбору культурознавчого матеріалу для навчальних цілей. Відібраний матеріал має сприяти формуванню в майбутніх учителів уявлень про історію та культуру народів, різноманітність їхніх стилів життя.

Принцип діалогу культур спрямований на використання культурологічного матеріалу про рідну країну, їх аналіз і порівняння.

Безумовно, особлива роль у діалозі культур належить іноземним мовам, за допомогою яких і відбувається безпосередній чи опосередкований діалог культур – рідної та іноземної. Іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності й міжкультурної комунікації.

На думку В. Сафонові, принцип діалогу культур і цивілізацій передбачає необхідність аналізу країнознавчого матеріалу з погляду потенційних можливостей моделювання з його допомогою в навчальній аудиторії культурного простору, занурення в який будується за принципом кола культур і цивілізацій, що постійно розширюється. Цей принцип вимагає відповіді на питання про те, наскільки реально створюються умови для полікультурного та білінгвістичного розвитку суб'єктів навчання, для їхньої підготовки до виконання ролі культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування, для розвитку у них загальнопланетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в іншому культурному середовищі, мовний та міжкультурний такт [6, с. 63].

У вищих навчальних закладах діалог культур реалізується через міжкультурний компонент іноземної мови, що створює найкращі умови для виховання у студентів не тільки визнання розбіжностей у своїй і чужих культурах та поважного ставлення до них, але й допомагає пробудити почуття гордості за свою країну, народ, культуру. Міжкультурний компонент іноземної мови сприяє формуванню в студентів уявлення про діалог культур як про єдину можливу в сучасних полікультурних спільнотах філософію існування, яка відрізняється етнічною, расовою, соціальною та релігійною толерантністю до представників інших культур. У практичному плані вміло використаний міжкультурний компонент іноземної мови сприяє формуванню позитивного ставлення студентів до представників інших культурних груп та налаштованості на ненасильницьке вирішення спірних проблем, співпрацю і взаєморозуміння.

Особливого значення набуває тенденція до гуманізації навчання іноземної мови як діалогу різних культур з урахуванням національного менталітету і необхідності оволодіння системою понять, створених у кожній окремій культурі, за допомогою мови даного соціуму. Такий підхід до навчання повністю узгоджується з цілями і завданнями мовної політики Ради Європи, визначеними в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти.

Досвід роботи у вищому навчальному закладі свідчить про те, що не завжди студенти є експертами у своїй рідній культурі. Інформація про свою рідну культуру майже не представлена у навчальних посібниках з іноземної мови, тоді як відсутність знань про рідну культуру не дає можливості студенту бути повноцінним суб'єктом діалогу культур.

Схожа ситуація спостерігається і в Україні, де до навчання іноземної мови (в тому числі й німецької) часто залучаються автентичні посібники, видані закордоном (Німеччина); звичайно, вони зовсім не містять інформації про Україну та її культуру. Їх мета – забезпечити студента якомога повнішою інформацією про свою країну, її культуру. У такій ситуації викладач має доповнювати автентичний посібник додатковими матеріалами з вітчизняних джерел, виступаючи при цьому в ролі популяризатора української культури, її кращих здобутків.

Принцип єдності національного та загальнолюдського полягає в тому, що відбір і побудова змісту педагогічної освіти здійснюється як з позицій загальнолюдських цінностей, так і з урахуванням національних особливостей та етнічних традицій регіону. Реалізація цього принципу необхідна також і в процесі формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. При цьому формування культурологічної компетентності здійснюється поетапно. Н. Грицик визначає такі етапи формування культурологічної компетентності і окреслює основні види діяльності, які їм відповідають: а) на першому етапі відбувається формування у студентів ціннісного ставлення до культурологічного підходу у вивченні іноземної мови і визначення ними свого місця в контексті культур; б) другий етап –

це формування полікультурної свідомості, подолання труднощів і стереотипів; в) на третьому етапі здійснюється формування міжкультурного досвіду і його реалізація у професійній діяльності [5].

Принцип полікультурності й полікультурної толерантності передбачає формування у студентів терпимості та толерантного ставлення до культурних відмінностей.

Формування у студентів толерантного ставлення до культурних відмінностей інших народів відбувається в межах реалізації принципу полікультурності й полікультурної толерантності. Особливого значення цей процес набуває у зв'язку із глобалізацією соціокультурного простору, прагненням інтегруватися до європейського освітнього простору. До обґрунтування і накреслення шляхів упровадження означеного принципу в сучасних умовах долучаються провідні науковці. Однією із умов модернізації культурологічної компетентності вчені (серед них Д. Данилова, О. Джурицький, С. Занюк, Е. Зеєр та ін.) вважають запровадження додаткового структурного компонента – "полікультурної компетентності". Визначення поняття подає у своїй науковій розвідці О. Котенко. Дослідник визначає полікультурну компетентність як здатність особистості сприймати та розуміти рівноцінність культурних надбань інших народів, що передбачає знання закономірностей функціонування полікультурного простору, навички та вміння міжкультурної взаємодії, толерантне ставлення до представників різних мовних, релігійних, культурних та інших уподобань [7, с. 212]. Важливість формування цієї компетентності у майбутніх учителів іноземної мови зумовлена завданням учителя іноземної мови сприяти ціннісному розвитку учнів – навчити їх засобами іноземної мови долучатися до діалогу культур, заглиблюватися у власну культуру та поважати й цінувати особливості будь-якої культури. Діяльність сучасного вчителя іноземної мови передбачає створення умов для розвитку поліцентричності світогляду учнів засобами предмета. Ефективність цієї діяльності залежатиме від рівня сформованості у майбутніх учителів полікультурної компетентності.

Принцип домінування проблемних культурознавчих завдань реалізується у процесі навчальної діяльності студентів. Слідом за В. Сафоновою вважаємо, що проблемні завдання сприяють як культурознавчій адаптації, так і культурній асиміляції студентів [6, с. 33].

Поділяємо точку зору П. Сисоева з приводу того, що принцип домінування проблемних завдань у культурознавчій освіті засобами іноземної мови має бути зорієнтований на побудову такої методичної моделі, яка, виходячи з інтелектуального потенціалу суб'єктів навчання та спираючись на рівень їхніх комунікативних навичок, дозволяла б вирішувати певні культурознавчі завдання за рахунок:

- проведення тренувальних вправ щодо збору, систематизації, узагальнення та інтерпретації культурознавчої інформації;
- оволодіння стратегіями культурознавчого пошуку та способами інтерпретації культурних явищ і подій;
- розвитку полікультурної комунікативної компетенції, яка допомогла б їм зорієнтуватись у різних міжкультурних ситуаціях;
- формування та поглиблення своїх уявлень про специфічні розбіжності у різних культурах;
- участі у творчих роботах культурознавчого та комунікативно-пізнавального характеру [8, с. 136].

При виборі культурознавчих завдань для формування культурологічної компетентності у студента необхідно, на нашу думку, звертати увагу на: 1) достовірність інформаційного наповнення цих завдань; 2) рівень мовної та соціокультурної складності матеріалу, що використовується для створення культурознавчих завдань; 3) ефективність цих завдань.

Особливе значення в процесі формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови має принцип професійної спрямованості. При цьому під професійною спрямованістю розуміється система мотивів, які спонукають людину до виконання професійних завдань і професійного саморозвитку.

На користь культурологічного підходу свідчить те, що він закладає особистісно-мотиваційні основи професійної діяльності. За таких умов увага акцентується на таких складових мотивації діяльності особистості, які вимагають від неї обирати найбільш прийнятний спосіб досягнення мети, враховуючи моральні та світоглядні принципи і релігійні переконання.

Принцип професійної спрямованості передбачає формування у студентів умінь оптимально використовувати цінності культури країни, іноземна мова якої вивчається, в тих ситуаціях, які

безпосередньо пов'язані з їх навчально-професійною діяльністю. У процесі конструювання навчального процесу у вищому навчальному закладі професійна спрямованість є пріоритетним принципом, який дозволяє вирішити суперечність між теоретичним характером досліджуваних дисциплін і необхідністю практичного застосування знань у професійній діяльності.

Формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови повинен здійснюватися, на думку Н. Грицик, з урахуванням принципу новизни у навчанні іншомовної культури. Впровадження елементів новизни пробуджує інтерес до навчання, забезпечує гнучкість і динамічність мовленнєвих умінь і навичок. Реалізація цього принципу проявляється в постійному наданні студентам нових відомостей про країну, мова якої вивчається, зміну комунікативних проблем і т. д. [5, с. 123].

Ефективним засобом формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови Н. Грицик вважає міжкультурний тренінг. Передумовою для цього, як стверджує науковець, є розвиток особистості студента в умовах міжкультурного діалогу.

Майбутньому вчителю іноземних мов Г. Єлізарова відводить роль "медіатора культур" – спеціаліста з міжкультурної комунікації, посередника між культурами (культурою своєї країни та культурою країни, мова якої вивчається), який володіє іноземною мовою як особливістю культури. Такий учитель володіє певним набором якостей особистості, спрямованих на готовність до спілкування іноземною мовою та здійснення підготовки школярів до міжкультурної взаємодії і розуміння [9]. Важливу роль у підготовці такого типу майбутнього фахівця має відігравати саме міжкультурний тренінг.

Міжкультурний тренінг є альтернативою традиційним формам і методам навчання. Слідом за С. Суворовою розуміємо міжкультурний тренінг як практику психологічного впливу на майбутніх учителів у ситуаціях міжкультурного спілкування у групах з метою сформувати у них уміння міжкультурної комунікації і поведінки з урахуванням різних соціальних ролей [10, с. 225].

Основною метою міжкультурного тренінгу, на думку науковця, є формування внутрішніх установок у майбутніх учителів з урахуванням особливостей інокультури, розширення лінгвістичних і культурологічних знань при створенні дискурсів, формування досвіду позитивного ставлення до себе і партнера по комунікації [10, с. 225].

Процес формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови передбачає особливий відбір навчального матеріалу для проведення міжкультурного тренінгу.

Здійснюючи добір культурологічного матеріалу, вітчизняні науковці, слідом за Б. Томелін та С. Стемплескі, враховують ряд аспектів, дотримання яких гарантуватиме успішний добір необхідного культурологічного матеріалу. Серед них:

аспект I – розпізнавання культурної символіки (символи та образи, які знаходять відображення в піснях, витворах мистецтва, архітектури, географії країн);

аспект II – вивчення "продуктів" різних культур (література, фольклор, музика, мистецтво);

аспект III – ознайомлення із моделями повсякденної поведінки представників різних культур;

аспект IV – дослідження культурної поведінки представників різних культур у певних соціальних ситуаціях;

аспект V – визначення моделей спілкування, особливостей вербального та невербального спілкування, прийнятих у різних країнах;

аспект VI – вивчення моральних цінностей та відносин, притаманних представникам різних культур;

аспект VII – ознайомлення зі звичаями, традиціями, національними особливостями у їжі, одязі, відпочинку, що є типовими для представників різних культур [11].

Н. Грицик пропонує технологію міжкультурного тренінгу, спрямованого на формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, відповідно до 4 етапів:

1 етап – активізація фонових знань студентів, пов'язаних із реалізацією певного культурологічного аспекту;

2 етап – ознайомлення студентів із культурологічною інформацією різних країн;

3 етап – аналіз провокаційних ситуацій;

4 етап – порівняння культурологічних фактів різних країн [5].

Отже, використання міжкультурного тренінгу дозволяє активізувати процес формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, що сприяє його ґрунтовній

професійній підготовці.

Слідом за О. Добринець визначаємо прийоми, на базі яких у процесі навчання формується культурологічна компетентність [12]. До них зараховуємо такі:

Робота з текстом. Текст – це і засіб комунікації, і спосіб зберігання та передавання інформації, віддзеркалення психологічного життя індивіда, продукт певної історичної епохи та форма існування культури, а також відображення певної національної культури, традицій. Вважаємо, що завдяки широкій функціональності та змістовній ємності тексту в ньому знаходять відображення всі значущі складові лінгвокультурної дійсності тієї країни, мова якої вивчається.

Робота з дискурсом. Навчання спілкування складається з таких етапів:

1. Ознайомлення студентів з новим типом дискурсу.
2. Тренувальні вправи зі сприйняття та відтворення типу дискурсу, що вивчається.
3. Практика у спілкуванні (кероване спілкування та вільне спілкування).

Ознайомлення студентів із новим типом дискурсу розпочинається із бесіди викладача, у процесі якої він знайомить студентів з комунікативною метою дискурсу і у загальних рисах подає ситуацію спілкування та представляє комунікантів. Потім студенти слухають текст, після чого перевіряється розуміння почутого. Після цього студенти отримують друкований текст і відбувається детальний лінгвосемантичний аналіз, розглядаються логіко-змістові та композиційні особливості даного типу дискурсу.

Під час проведення тренувальних вправ зі сприйняття та відтворення типу дискурсу, що вивчається, студенти прослуховують ряд дискурсів відповідного типу. Потім виконують вправи на закріплення сталих виразів та інших мовних засобів, характерних для певного типу дискурсу. Після цього студенти відтворюють прослухані тексти. Далі відбувається обговорення комунікативної ситуації, мовленнєвої та немовленнєвої поведінки комунікантів та шляхів здійснення комунікативної мети учасників спілкування.

За умовами керованого спілкування студентам пропонується комунікативна ситуація, тип дискурсу та визначається його тема. Після виконання завдання проводиться детальний аналіз створеного дискурсу та виконуються вправи для ліквідації недоліків. Дані вправи виконуються на матеріалі одного типу дискурсу, але під час проведення різноманітних комунікативних ситуацій.

Вільне спілкування передбачає, що студентам пропонується комунікативна ситуація і визначається комунікативна мета. Вони самі обирають тип дискурсу та організують власну мовленнєву та немовленнєву поведінку. Після виконання завдання проводиться аналіз мовленнєвих дій комунікантів з погляду їхньої відповідності комунікативній меті та ситуації спілкування, правильності вибору типу дискурсу та його мовного оформлення. На даному етапі роботи основним прийомом навчання є рольові та ділові ігри [13, с. 12].

Використання Інтернету. Занурення у віртуальний простір є ефективним засобом розвитку культурологічної компетентності студентів. Інтернет надає достатній обсяг контекстуальної інформації через наявність реальної потреби комунікації. Глобальну мережу Інтернет можна розглядати як віртуальне мовленнєве середовище і безмежний простір інформації. Існує велика кількість тематичних довідників та каталогів Інтернет-ресурсів, у яких можна знайти конкретні веб-адреси сайтів, присвячених окремим сферам людського життя. Інтернет як міжнародне інформаційне середовище залучає користувача до культури тієї чи іншої країни. Інтернет здатен компенсувати брак комунікації з безпосередніми носіями мови поза мовним середовищем, оскільки лише у межах мережі Інтернет студент, який не має можливості відвідати іноземну країну, має змогу зробити це віртуально.

Читання художніх текстів. Т. Вдовіна визначає етапи роботи із художнім текстом в аспекті міжкультурного спілкування, а саме:

1. Вступний мотиваційний етап, метою якого є активізація фонових знань студентів, необхідних і достатніх для сприйняття конкретного художнього тексту; усунення смислових, лінгвокраїнознавчих труднощів; активізація уваги студентів, інтересу до читання художнього тексту. Першим етапом сприйняття художнього тексту є його "включення" до контексту епохи, традицій, літературного напрямку, жанру.

2. Операційно-пізнавальний етап, метою якого є проникнення читачів-студентів у смисл художнього тексту. Цей етап безпосередньо пов'язаний із процесом читання художнього тексту, під час його проведення здійснюється осмислення художнього тексту як складної структурної єдності, як

системи взаємодіючих елементів, що слугують розкриттю комунікативного наміру автора твору.

3. Контрольно-оцінювальний етап, метою якого є контроль розуміння художнього тексту. До об'єктів контролю належать: визначення теми тексту, обґрунтування комунікативного наміру автора та оцінювання тексту читачем.

4. Узагальнювальний етап має на меті критичне осмислення художнього тексту. На цьому етапі вдосконалюються вміння творчого переосмислення тексту на основі власних оцінних критеріїв, відбувається пошук продуктивних нестандартних рішень. Самостійність і творчий характер роботи з текстом полягає в тому, що ті, хто навчається, у результаті активного перероблення змістової інформації самостійно набувають нових, експліцитно не виражених у тексті знань [14, с. 34].

Важливу роль має прийом читання іноземних публіцистичних текстів. Під культурологічною компетентністю при навчанні читання іноземних публіцистичних текстів мають на увазі систему соціокультурних знань, навичок і вмінь, що забезпечує здатність студентів орієнтуватися у корпусі іноземного публіцистичного тексту, розпізнавати, адекватно розуміти і критично інтерпретувати соціокультурну інформацію, яку він містить [15, с. 21].

Використання вправ лінгвокультурологічного характеру. До такого типу вправ можна віднести кросворди, ребуси, роботу із фразеологічними одиницями, різноманітні тести, мовленнєві ситуації тощо.

Розкриваючи основні складові і визначальні чинники формування культурологічної компетентності, науковці єдині у тому, що ця категорія відіграє ключову роль у професійній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови.

Одним із першочергових завдань занять з іноземної мови має стати розширення культурологічних знань студентів, що передбачає залучення їх до культурних цінностей, знайомство із кращими творами світового мистецтва, формування навичок толерантної поведінки у різних життєвих ситуаціях. Такий підхід створює умови для зосередження уваги студентів на загальнолюдських цінностях, сприяє зростанню інтересу до чужої культури і мови та подоланню культуроцентризму.

Слід зазначити, що у межах культурологічного підходу до навчання іноземної мови, обговорюючи соціокультурні аспекти життя країни, необхідно постійно звертатися до реалій сучасної України, що сприятиме формуванню національної самосвідомості студентів.

Викладач покликаний привчити студента не задовольнятися знаннями, набутими під час навчання у вищому закладі освіти, а постійно, впродовж усього життя розширювати і доповнювати їх. Цьому сприяє використання різноманітних (здебільшого аутентичних) підручників та посібників, залучення до процесу навчання іноземної мови сучасних мультимедійних засобів, використання мережі Інтернет у поєднанні з впровадженням новітніх освітніх технологій навчання у вищій школі.

Завдання викладача у навчальному процесі – заохочувати студентів до пошуково-дослідної роботи, створювати умови для розвитку критичного мислення та креативних здібностей студентів. Це можливо за таких умов:

- використання різного за змістом, видом та формою іншомовного навчального матеріалу, пов'язаного із соціальними та культурними особливостями представників різних націй;
- надання студенту свободи вибору щодо способів виконання навчальних завдань, передбачаючи зняття емоційного напруження у зв'язку із побоюванням зробити помилку;
- використання нетрадиційних форм групових та індивідуальних занять з метою активізації творчості студентів;
- постійна увага педагога до аналізу й оцінки індивідуальних способів навчальної роботи, яка стимулює студента до усвідомлення ним не тільки результату, а й процесу своєї діяльності;
- розроблення та використання індивідуальних програм навчання, які моделюють процес розвитку пошукового мислення;
- заохочення студентів до створення власного портфоліо, у якому б знайшло відображення поєднання іншомовних соціокультурних знань із фаховими інтересами;
- організація занять у групах на основі діалогу, рольових ігор, драматизації, тренінгів навчального спілкування;
- імітація таких видів діяльності, у яких яскраво проявляються національні особливості спілкування: влаштування на роботу до іноземної фірми, прес-конференції, презентації, переговори, робота міжнародних конференцій тощо [16].

Розширенню та поглибленню культурологічних знань сприяє неформальне спілкування студентів з носіями іноземної мови, зокрема, у процесі роботи творчого об'єднання "Культурна спадщина Німеччини" чи інших гуртків такого типу. Саме неформальне спілкування створює умови для сприйняття іншої ментальності, стилів життя та формування толерантності як риси особистості. Воно підпорядковане виявленню, розширенню, збагаченню та урізноманітненню досвіду студентів по відношенню до змісту того матеріалу соціокультурного спрямування, що вивчається. За формою це може бути співбесіда, діалог, інтерв'ю, заняття-пошук, рольова гра тощо.

Робота викладача щодо формування культурологічної компетентності передбачає спеціальний відбір художніх навчальних текстів, дидактичного матеріалу, розроблення методичних рекомендацій до його використання, виокремлення типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком студентів у ході оволодіння знаннями; відмову від готових, стандартних шляхів вирішення проблем та перехід до такого типу навчання іноземної мови, коли перевага надається самостійній роботі студентів. Ми пропонуємо брати за основу аутентичні тексти, розробляти дискусійні запитання за їх змістом, визначати теми для обговорення таким чином, щоб вони були пов'язані з побутом, дозвіллям, сімейним життям, цінностями та звичками народу, мова якого вивчається. Доцільним є і постійне порівняння наявних реалій за рубриками: у їхній культурі – у нашій культурі. Це дасть змогу кожному студентові відчувати себе часткою свого народу, носієм певної культури і таким чином сприятиме вихованню патріотизму. Потенційно виправданою може бути робота із прислів'ями, ідіомами, сталими виразами, оскільки вони відображають менталітет та цінності народу, що їх створив. Усі види роботи повинні супроводжуватись детальними інструкціями щодо їх виконання.

Завдання викладача – пробудити та стимулювати активність студентів, створити на заняттях умови для розвитку іншомовної мовленнєвої діяльності, озброїти їх засобами здійснення навчальної діяльності, оскільки відомо, що тільки через інтенсивну взаємодію зі світом здійснюється розвиток особистості.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Культурологічний підхід до вивчення іноземної мови та формування культурологічної компетентності майбутніх учителів сприяє створенню інтелектуальної бази для їхньої майбутньої професійної діяльності. Такий підхід створює умови для зосередження уваги студентів на загальнолюдських цінностях, сприяє зростанню інтересу до чужої культури і мови та подоланню культуроцентризму. Використання культурологічного компонента змісту навчання мови урізноманітнює аудиторні заняття, робить їх цікавими, емоційними, чим полегшує сприйняття матеріалу, що вивчається, та формує у студентів стійке позитивне ставлення до іноземної мови.

Отже, констатуємо, що питання формування культурологічної компетентності порівняно нещодавно набуло першочергової ваги у процесі підготовки фахівців з іноземної мови і потребує ґрунтовного дослідження з огляду на визначення основних прийомів і принципів його реалізації.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / пер. з англ. О. М. Шерстюк; наук. ред. укр. вид-ня С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвін, 2003. – 273 с.
2. Орехова И. А. Формирование лингвокультурологической компетенции в процессе обучения иностранным языкам / И. А. Орехова // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 5. – С. 28 – 31.
3. Саенко Н. А. Социокультурный компонент в содержании обучения иностранным языкам в техническом вузе / Н. А. Саенко // Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2004. – С. 162.
4. Настенко Л. Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Григорівна Настенко. – К., 2002. – 249 с.
5. Грицик Н. В. Принципи формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови [Електронний ресурс] // Перспективы развития науки. – режим доступу до журн.: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_3_2_29.pdf
6. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Виктория Викторовна Сафонова. – М., 1992. – 528 с.
7. Котенко О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в умовах полікультурного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://elibrary.kubg.edu.ua/2247/1/O_Kotenko_konf_PI.pdf

8. Сысоев П. В. Концепция языкового поликультурного образования (на примере культурологи США) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Павел Викторович Сысоев. – М., 2004. – 546 с.
9. Елизарова Г. В. Культура и обучение / Г. В. Елизарова. – СПб. : КАРО, 2005. – 352 с.
10. Суворова С. Л. Межкультурный тренинг в подготовке будущих учителей иностранного языка / С. Л. Суворова // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 224–228.
11. Tomalin Barry Cultural Awareness / Barry Tomalin, Susan Stempleski. – Oxford Press, 2001. – 168 p.
12. Добриниць О. М. Формування лінгвокультурологічної компетенції студентів педагогічного університету в процесі вивчення іноземних мов / О. М. Добриниць // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини – Умань : РВЦ "Софія", 2008. – Ч. 5. – С. 36–42.
13. Елухіна Н. В. Роль дискурса в межкультурній комунікації / Н. В. Елухіна // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 3. – С. 9–13.
14. Вдовіна Т. О. Модель навчання майбутніх учителів іноземної мови читання художніх текстів в аспекті міжкультурного спілкування / Т. О. Вдовіна // Іноземні мови. – 2004. – № 4. – С. 34–37.
15. Бирюк О. В. Формування соціокультурної компетенції у майбутніх учителів при навчанні читання англомовних публіцистичних текстів / О. В. Бирюк // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 21–27.
16. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія / Р. О. Гришкова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.

Н. В. Кадыкова

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье сделана попытка систематизировать основные положения вопроса формирования культурологической компетентности будущих учителей иностранного языка в контексте современных исследований. В публикации раскрыты принципы, средства и приемы формирования культурологической компетентности будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: культурологическая компетентность, принцип, культурологический подход, диалог культур, учитель иностранного языка.

N. Kadykova

TO THE PROBLEM OF FORMATION OF CULTUROLOGICAL COMPETENCE OF INTENDING FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

In the article the attempt to systematize basic characteristics concerning formation of culturological competence of intending foreign language teachers in the context of modern researches is made. The principles, means and methods of formation of culturological competence of intending foreign language teacher are determined.

Key words: culturological competence, principle, culturological approach, dialogue of cultures, foreign language teacher.

УДК 378

О. М. Корцова

ДИАГНОСТИКА РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті зацентовано увагу на необхідності діагностики риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей (соціальних педагогів, соціальних працівників, практичних психологів). Здійснено спробу добору діагностичного інструментарію відповідно до загальнодидактичних принципів, структури риторичної діяльності та складників риторичної компетентності; сформульовано визначення поняття "діагностика риторичної компетентності".

Ключові слова: риторична компетентність, діагностика, діагностика риторичної компетентності, діагностичний інструментарій.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний євроінтеграційний поступ вітчизняної освіти, глобалізаційний розвиток інформаційного суспільства, зростання соціальної ролі особистості